

Stadsrecht van Leeuwarden

In 1531 werd door keizer Karel V een edict uitgevaardigd waarin de lokale overheden het bevel kregen hun wetten, de "stedelijke costumen", officieel op schrift te stellen in rechtsboeken. Dit was voor de stad Leeuwarden vermoedelijk de aanleiding om een nieuw "Stadsboeck" aan te leggen. Wetten en ordonnanties die al veel eerder in Leeuwarden bestaan moeten hebben, werden aan de nieuwe eisen aangepast en in dit boek opgetekend.

Het stadsboeck dateert van vóór 1537. In dat jaar namelijk, overleed de stadssecretaris Wilko Folkertsz, die bij elk hoofdstuk een korte samenvatting schreef. Later zijn er met andere hand aantekeningen toegevoegd. De artikelen van het stadsrecht gaan over de meest uiteenlopende onderwerpen. Naast algemene bepalingen voor burgers zijn in het boekwerk ook ordonnanties voor vleeshouwers en bontwerkers te vinden en voorschriften over de zindelijkheid der straten, het weiden van vee, de brandveiligheid en dergelijke.

De complete tekst van het Leeuwarder stadsrecht (en van andere Friese steden) is in 1883 in druk uitgegeven door gemeentearchivaris A. Telting in "De Friesche Stadrechten". De hier gepresenteerde website-versie is een afschrift van deze uitgave. Wat cursief gedrukt is (de titels daargelaten), is in de oorspronkelijke bron een toevoeging in ander handschrift. In de voetnoten wordt verwezen naar de Politieboeken van 1579-1580, waarin de bepalingen van het stadsrecht eveneens te vinden zijn, soms met belangrijke variaties. De genoemde bronnen worden vanzelfsprekend bewaard in het Gemeentearchief.

Boek I

1.

Van straten, wallen ende stecken

Item, sullen oick alle de gheene, die straten hebben te maecken ende wallen voir ofte achter huer doeren hebben te stecken, veerdich ende reede holden bij termijnen als den Koermeisters hen luyden dat sall beuelen. ende soe verre emant daer broeckachtich in viel, sal den eersten reyse verboert hebben VII stuuers, den twieden mael dobbelde peen, ende indijen zij luyden noch onachtsam waeren, sal die Koermeyster alsdan die wallen stecken ende straten maecken laeten, ende sal den broeckachtige dobbelt zoe voel tot broeck nemen^a, als hy daerop toe onkost heeft gedaen.¹

^aPolitie Boek II. fol. 363: affnemen

2.

Van bruggen

Item, ende insgelijck die gheene, die gehalten zint bruggen te maecken, sullen die oick by raet vanden Koermeister maecken by gelijcker forme ende peene.²

3.

Vande borgerschap ende buurmael

Item, soe en salmen nyemant inder stadt Leeuwarden tot borgers aennemen, het zij een guet oprecht man, sall oick vry wesen van geboert, nyet eyghen, inden Latyn seruilis condicionis genoempt, sall oick vry weesen van alle quade lastige saecken, daer die stadt leeuarden, den gemeynen borgeren ende inwoneren schade ende verdriet aff comen mochte, moet oick persoonlijcken inder stadt woonachtich wesen, ten zij by Rechts ende Raets wille ende consent.³

4.

Vande gelden der borgerschap

Item, soe salmen vande borgerschap nemen nae achtunge der personen; een gemeen ambachtsman, die hem wel vermach, sall gheuen ses olde schilden; een coopman, die vremdt is ende nyes incompt, daer nae tot des Raets bedencken; een gemeen guet schamel iongh amptsman ende tot een borger bequaem is, tot des Raets bedencken ende moderacie. Ende ymmers altijt aengemerckt, die borgeren nu tegenwoirdich die opgelechte domeynen ende iaerrenten ofte tensen byden Fursten van Sassen ende zijn ff. g. Regenten hebben op groote costen affgelost ende allen anderen swaren lasten ende bordden van grafften, stacketten ende bolwercken etc. alleenijcken hebben vuytgericht ende gedragen ende veel meer anders etc.⁴

5.

Van aenneminghe der borgeren

Item, nyemant salmen aennemen in deser stadt tot eenen borger, het zij saecke dat hy een iaer inder stadt gewoent heeft; indyen die Raet den seluen dan bequaem genoegh kennen^a toe wesen voir een borger, mach hem die Raet daertoe dringen borger te wordden, off die sulffde ghien borger wolde wordden ende indyen hie dan onwillich bleeff, sal hie wter stadt vaeren.⁵

^aP.B. I. fol. 226 v.: vinden

6.

Van in ende vuter stadt te vaeren der borgeren^a

Item, ofter eenige borgers wt deser stadt wech voeren mitter woeninge, ende de selue en deden nyet, datment^b schott off schilt gaue, waecken, tochten ende anderen reysen ende ongelden deden van hueren goeden gelijck anderen borgeren ende inwoneren, die sulftigen verboeren ende verliesen huere borgerschap; ende oft gebuerde, dat zij daernae weder quamen in deser stadt omme te woenen, sullen zij van nyeuws borgerschap winnen.⁶

^aP.B. I. fol. 226 v.: Vanden, geenen, die metter woone ut der stadt vaeren

^bP.B. I. fol. 226 v. als men.

7.

Waert oick dat yemandt deser stadt borgeren off inwoneren last, schade ende verdriet dede off gedaen hadde, als hy vuyter stadt wech waer off geweest, soe is hy zijn borgerschap quyt, al dede hy mede van zijn gueden als voirs. is.⁷

8.

Hadde hy oick enigen borgeren off inwoneren beschadiget, ter tyt hy wter stadt waer geweest, dat sall hy den seluen vernoeghen, all eer hy weder borger mach wordden, tot des Raets bedencken.⁸

9.

Van borgerscap der kynderen, der welcker^e ouders voirtyts borgerschap hebben gewonnen

Item, een borger, die zijn borgerschap gewonnen ende betaelt heeft, die kijnderen, daer hy naderhandt int echtschip ouerwint, sullen in toecomende tyden borgers wesen ende hieten.⁹

^eP.B. I. fol. 227; in het oudste MS.: de welke.

10.

Dan die kynderen, die toe voiren gemaect ende geboren zijn, eer hie borger geworden is, die sullen borgerschap winnen gelijk als hoere ouders gedaen hebben.¹⁰

11.

Vanden buurmael

Item, soe sall die eene borger off inwoner, die op buurmael sittet, den anderen buyten der stadt Leeuwarden mit recht noch anderen manieren nyet moegen beletten noch behinderen in anderen vremden rechten, by pena twintich older schilden.¹¹

12.

Indijen zij oick den anderen in vremdt rechten misdelen, sulcx tot des Raets Leeuwarden straffinge, doch des Rechters [peen], daer die misdaet geschiet is, oick voirbeholden.

13.

Vande vremde, die borgers wyuen off dochteren techte nemen

Item, ofter een vreemdt man, die gheen borger waere, eens borgers wyff off borgers dochter toe echte name ende binnen der stadt Leeuwarden wilde woenen ende zijne hantieringe ende verkeringe mit neringe te doen inder stadt bedriuen, hy waer dan arm off ryck, sall nochtans borgerschap winnen. Ende sullen alle die nye borgers doen behoorlijcke eede ende plicht op allen voirs. articulen ende anderen voirholdinge des Raet, in manieren nae verclaert.¹³

14.

Vanden eede der borgeren

Loeuen ende sweren by Gode almachtich ende alle zijn Heiligen den grootmogensten, dorluchtichsten, onuorwinlicsten Fursten, Princen ende Heeren, Heeren Charles, Roomscher Keyserlycker Maiestaet etc., ende Heere van Vrieslanden onsen off mynen aldergenedichsten Heeren zijnre Keyserl. Maiest. Stadthalder ende Hooge Raden ende alle zijnre Keyserl. Maiest. ondersaten, ende besunder Borgermeister, Schepenen, Recht ende Raet der stadt Leeuwarden ende de hiele stadt voirs., holdt ende trouw toe wesen mit lyff ende guedt, nae mijn hooghste vermoegen, die eere ende hoocheit der Keyserl. Maiest., zijnre Maiest. Stadthalder ende Hooghen Raet ende gansse stadt Leeuwarden op toe holden ende daervoir toe wesen nae mijn vermoegen, alle quaet toe myden^a ende te schuwen

ende in gheene tractaet, handel ofte gaercompste te comen, daermen tegens Keyserl. Maiest., zjnre Maiest. Stadtholder ofte Raeden ende tegens Borgemeister, Recht ende Raet, ende gansze stadt Leeuwarden mochten handelen ofte tracteren bij daege noch by nachte, int heimelijck oft openbaer, ende sulcx int minder, middel ofte meerder yeets verneme ofte verhoirde sonder enige vertoeuen Borgermeister, Recht ende Raet te kennen te geuen, opdat alle quade handel te nyete mach gebrocht werden, soe waerlicken helpet ons, off mij, God ende zjn Heiligen.

^aP.B. I. fol. 229: vermyden.

15.

Wie voir borger geacht bequaem zal zjn

Item, soe wie binnen der stadt Leeuwarden tot gheene borger bequaem geacht off angenomen mach wordden, ende nochtans inder stadt mede wil woenen, zjne hantieringe ende neringe te doen, die sall ofte zullen iaerlicx op buurmael off op buurrecht sitten, ter tyt men hem ofte den borger^b bequaem achten ende annemen will, dat sal staen in bedencken des Raets nae achtginge der personen, daermen ansien will, wat ende hoe voel zij siaers sullen geuen, ende sullen mede doen hoere behoorlijcken eedt, als hier voiren verclaert is.¹⁵

^bMisschien moeten wij hier lezen "hem tot eenen borger" of "hem ofte (hen) ten borger"

16.

Van verhoginge ende ophalinger der steden

Item, het sal oick ghen borger noch inwoner noch enige ondersaet der stadt Leeuwarden, aengesien doer verhoginge ofte ophalinge der iaerlijcker pacht vande huyssteden die stadt Leeuwarden in groote achterdeele ende schade comet, ende toe besorgen is, tot meerder iae tot ewigen verderffnisse mit dijen solde comen, ordinieren ende stellen wy Borgermeister, Schepenen, Recht ende Raet, mit sampt den gesworen Derthien by onse ernstige straffinge, datter nyemant van onsen borgeren ende bewanten der stadt voirs. ofte stadts heerlicheyden, daer huysen ofte camers ofte steeden^c verandert wordden, daer dan pacht ofte pensioen wten seluen steden ghaen, mit ghenen manieren sullen ophalen noch verhoghen moeghen. Oick syt onsen borgeren ende allen ingesetenen etc. by ernstige straffinge beuolen, dat zij van gheene huyssteden doer enigen contracten ofte anders nyet meer dan daer van oldes wtgegangen heeft voir datum van dessen sullen geuen¹⁶.

^cL. art. 142 en P.B.I. fol. 230 lezen aldus: daer huysen ofte kamers ofte huyssteden coopen ofte vercoopen, off het sie mit wat manieren die huysen, kamers ofte steeden verandert wordden.

Boek II

17.

Vanden brant

Item, het is geslooten ende geraempt, datmen sal hebben ende holden guede neersticheyt ende opsicht, ofter enighe onuersienige haestige brande ouerquame, dat God voersien moet, dat oick^a daertoe ordiniert, deputiert ende confirmiert sullen worden vanden Raedt XII guede mannen, in itlicke espel ofte quartier vander stadt dree; die sulftigen sullen hem holden nae dese ordinancie.¹⁷

^aHier, gelijk ook verder is hetgeen later met andere hand bij het MS is gevoegd cursief gedrukt.

18.

Item, die Brantmeisters sullen des somerstyts allen vierndel iaers twee reysen

ommegeen, om te besien ende te visiteren die fuyrsteden ende allen anderen gebreken .

Item, die eerste reyse, dat zij die fuyrsteden sullen besien ende andere gebreken, sal wesen vier daghen nae Maye.

Item, die tweede reyse tot Sancte Odulphus.

Item, die derdde reyse sal wesen des daeges nae Onse Lieue Vrouwe Natiuitatis.

Item, die vierde reyse oft omganck tot Sancte Lucas Ewangeliste¹⁸

19.

Item, inden winter salmen visiteren ende ommegeen twee reysen: tot Sancta Lucia die eerste, ende Blasii Episcopi die anderde reyse.¹⁹

20.

Item, bynnen der stadt Leeuwarden salmen hebben ende holden om anxte ende vreesheit des brandes: brantledders, branthaecken met oeck cleijne ledders met ijseren haeken om inden daken te warpen ende leren emmers. Ende en ygelick borger off inwoner, aerm of ryck, sullen altyt gereeth ende feerdich hebben dat ghene, daerop zy voirden Brantmeesters geset ende ordiniert wordden tot stadts nootdruft ende behoeff, by pena van vier stuuers.²⁰

21.

Item, soo wie brantledders, brandhaecken off leren emmers sonder oerloff off sonder noot van brande nempt, off onrechte leren emmers vanden brande thuyts draeght ende holdet, die verboert vier stuuers; ende wort in zijn behoet enige leren emmer, hem nyet toebehoerende, bykent, verboert noch vier stuuers.²¹

22.

Item, soe wie dat wtliende brantledders, branthaecken off leren emmers nyet wederbrenget, verboert vier stuuers; ende isser schade an gedae, dat sal die gheene weder laten maken, by pena vier stuuers.²²

23.

Item, nyemant en sal moeten bruycken enige leren emmers binnens noch buytens huyses sonder noode des brants, dan een ygelijck sal zijn leren emmers altyt gereet ende feerdich voer int huys ter hant hangende holde, by pena vier stuuers.²³

24.

Item, een ygelijck borger off inwoener, die op brantledders, branthaecken off leren emmers gesett ende ordiniert zijn, sullen sulcx altyt feerdich ende gereet hebben ende comen haestlicken sonder enige vertreck totten brande, daert noot is, by pena van eenen olden schilde. Ende soe wie in tyde des brants totten brande ordiniert zijn, sullen totten brande comen. Ende soe wie totten oirloge an die stadtsfestingen toe wesen ordiniert zijn, sullen aldaer mit hoere geweer ende geschutt onuortoefflijcken loopen om die vianden resistencie, oftet noot waere, te doen.²⁴

25.

Item, alle de gene, die op harnasch to holden geset ende ordineert wordden vanden gheenen, die daer vanden Raet verordent zint, die sullen altyt hoere harnasch ende geweer feerdich hebben ende daermede, oftet noot zij, anden festen haestelijcken gereet zijn. Oick moet nyemant harnasch off enige geweer vuytleenen, dat hy selffs

daerbij gebreck hebbe. Ende soe vaecken die Raet off yemant anders vandes Raets wegen schouwinge gebieden toe holden, daertoe een ygelijcke mit zijn harnasch ende geweer feerdich toe zijn, bij pena een halff olde schildt.²⁵

26.

Item, nijemant en sal moeten fuyr in zijn achterhuys holden noch in cleyne camers, ten zij bij consent ende raet vanden Brantmeisteren.²⁶

27.

Ende ist dat yemant daer fuyr in will holden, dat sal staen bij wille ende consent der Brantmeisteren, die sulcx visiteren ende besien sullen, ende wie bevonden wordde contrarie te doen off hiernae gedaen te hebben, sal corrigiert wordden nae bedencken des Raets.²⁷

28.

Item, nyemant en sal moeten fuyr vuytdragen byder straten by daeghe noch by nachte mit tangen, by pena van vier stuuers; mer wie dat fuyr will vuythalen ende byder straeten mede ghaen, die salt draghen in een pott off in een ander dinck, dattet bedect is, datter ghien foncken affwayen ofte flijen^a moeghen, alzo datter gheenderhande schaede off peryckel aff mach comen, by pena, soe vaecken alsment befyndt, vier stuuers.²⁸

^aP.B. I. fol. 271 V en 286: vlygen, vliegen.

29.

Item, niemant moet assche vuyt zijn huys voir noch achter draeghen noch dragen late, ten zij dat die assche eerst koldt is off datze mit water vuytgelasschet is; ende bevindt men die assche roockende, alze vuytgedraghen is, die pena IIII stuuers; mer vyndtmen fuyr inde assche, die verboert eenen haluen olden schildt, dit is toe verstaen, daer die assche wtgedraghen is.²⁹

30.

Item, soe waer dat in enygen huysinge brant wort, daer Godt vorsien wil, ende die gheene, daer den brant is offte wort, ende ter stondt ghien bwrroep maken^a, het sy by nacht off by dach, roepende dreemael: brand, brand, brand, ende meynde offte wolde den brandt verstoppen off versmoren, die selue verboerd vier older schilden.³⁰

^aP.B. I. fol. 286 v: geen buyrroep en maecket

31.

Indijen oick die selue, daer brandt wort ofte ouercompt, myt syn naebuers ofte yemant anders genoechssam konde bywysen, dat hie brand, als voirs., dreemael geroepen hadde, sal hie van broecke toe geuen dat Recht vry weesen, ten waer saecke datmen bewysen konde, dat die voirs. brant bij zijnen schulde gecomen waere, in welcken geualle hie byden Raedt gecorrigeert sal wordden nae gelegentheynt zijnre schulden, ten ghenen^b dat een ygelijck zijn fuyr ende keersen neerstelijcken byware by nachte ende by daghe.

^bP.B. I. fol. 272 en 287: ten eynde.

32.

Oick behoudelijcken den ghenen, daer dat huys toebehoerde, daer die brandt schade mochte in doen, off andere persoonen, die daer schade doer mochten lyden, hoere gerechticheyt tegens den ghenen, daer die brandt een ouerspronck^c nemet, nae

geleghenthey der Keyserlijcken rechten.

^cP.B. I. fol. 272. v. en 287: oorspronck

33.

Item, alle de gheene, daer ouenen om in toe backen willen holden, sullenze mit schorstienen laten maecten, datter die roock vuytghaen mach. Ende sullen zoe staen, dat die hetten noch die flamme noch loghe an ghien balcken noch ander holtwerck enige schade mach doen. Ende ist dat die ouenen binnens huyses staen, sullen die twee naeste fack byden ouenen an dat dack ouer ende ouer^d van beyde zyden geleemt weesen. Ende ist dat die ouenen buytens huyses staen, die sullen ouer bedeckt wesen mit hardde dacke.³³

^dP.B. I. fol. 287. v.: onder.

34.

Men sal oick ghenerleye brandinge moeten leggen byden ouenen, bouen noch beneden den ouenen op één fack nae, altijd tot der Brantmeisteren belieuen ende consent; soe vaecken yemant in enigen voirs. artijckelen gebroeckelijcken bevonden wort, voerboert enen haluen olden schildt.³⁴

35.

Item, die assche vanden ouenen en salmen nyet moeten wtdraegen eer datze koldt is off mit waeter wtgegoten; ende vindtmen daer fuyr in, by pena eenen haluen olden schildt, toe voerstaen, daer die assche vuytgedraghen is.³⁵

36.

Item, die Brantmeisters sullen oick goede neersticheyt ende opsicht hebben, dat alle putten ofte sooden, kalckdobben off andere periculose ende sorchlijcke kuylen, omme de selue mit dekselen off lidden te holden, datze bedect gehouden werden, wanneer men daer nijet toe gaet, om alle quade ongelucke van voerdrencken off toe voersmoren to voermyden, by pena van eenen haluen olden schildt.³⁶

37.

Item, soe wie dat enige schepen, ny off oldt, willen teeren off laeten teeren, die sullen dat teer in een groet ruym schorsteen, die mit een pyp hoegh genoegh is, hieten ende warmen, dat sal staen in bedencken ende consent der Brantmeisteren, die sulcke schorstienen besien sullen. Ende zoe wie alsulcke schorstienen nyet hebben, sullen dan dat teer buyten der stadt hieten, wye daer tegens gebrecklicken bevonden wort, verboert, soe vaecken alsment bevindt, eenen haluen olden schildt.³⁷

38.

Item, die wielmakeren sullen tot bouen gescreuen artijckel in allen manieren als voiren verclaert mede gehouden ende reguleert wesen, by gelycker pena als voirscreuen.

39.

Item, tis oick omme peryckel van onuorsiende haestige brande begrepen ende soe gesloten, dat die schoemakers gheen leer by nacht sulen moeten smeren noch smeren laeten noch ghien smeer hieten, ten zij dat sy dat smeer in een guet schorstien hyeten, off dattet bouen wel beleemd is int heel fack, daer zij dat smeer willen hyeten, by pena van eenen olden schildt soe vaecken alst beuonden wort.³⁹

40.

Item, die Raetsheren off Raetsluyden sullen goede opsicht hebben op straten, wallen, diepen ende bruggen, daertoe zij gesworen zijn.⁴⁰

41.

Sullen voorts de Brantmeisters neerstich opsicht hebben in tijden van harde vorst, dat voor een ijders huijs ofte doere een open bitte van vier voten int viercant gehouden worde, bij pene van twee stuuers.

42.

Vandie schoemakers

Idem, die scoemakers en moeten oick ghien ruych onrenlijckheyt van hoere leer, dat zij vanden huyden off fellen schauen, noch hoornen opden straten noch wallen noch inden diepen leggen laeten, noch fellen inden diepen laeten hangen, dan sullen altyt wter stadt laeten fueren, ymmers dat zij altyt hoere kalckdobben gedeckt sullen holden, bydes Raets ende der Brantmeisteren straffingen in een oldt schildt veruallen te wesen^a.)⁴²

^aP.B. II. fol. 266: by peene van een olden schildt.

43.

Ende die pelsers sullen van gelijcken wachten by gelycker peen.

44.

Sullen oick schoemakers off die hem mit fellen mede generen ghien fellen moeghen droeghen in principael straten, om stanck ende anderen insubuenienten te vermyden, by peen voirs.

45.

Item, tis oick gesloten, dat gheene scoemakers noch pelsers huere ruyge fellen in stadts diepen noch stadts grafft moeten wasschen niet beeta noch wtsmyte dan in stadts singel, ter tijt een andere plaetz daertoe ordiniert is, by voirs. peen.

46.

Sullen oick de pelsers ghien fellen, gebeet off ongebeet, voir hoer doeren moeten hangen off droghen op off in principael straten noch stacketten, by peen voirscreuen.

47.

Item, oick soe moeten die pelsers ghien ruygh onrenlickheyt van hoere fellen inde diepen bijnnen der stadt wtsmyten, noch voer noch achter de huysen opde wallen laeten leggen^a, dan sullen oick wter stadt laten fueren, bij peene een oldt schildt.

^aP.B. II. fol. 366 v.: liggen.

48.

Item, die barbiers ist oick verboden, dat zij gheen latelbloet inden stadtdiepen moeten wtgieten, dan sullen after die huysen in kuylen off dobben begrauen, daert nyet inden diepen mach lopen, by peena van een oldt schildt, wie daerouer gebreckelijcken bevonden wort.

49.

Vande diepingen.

Item, het is begrepen ende gesloten om die diepingen inder stadt claer ende renlick

toe holden, dat nyemant enighe storuen beesten noch fuyle stinckende aessen off krenghen inden diepen moet smyten, noch opten wallen voer noch affter den huysen werpen, noch katten noch honden inden diepen drencken, desgelijcx salmen alle onrenlickheyt van slachtbeesten opten wallen noch inden waterengen nyet smyten, dan sullent laeten wtfueren, by peena van een oert goldts.⁴⁹

50.

Vande ferckens

Item, dat nyemant, wie hij zij, enige ferckenen byder straten inder stadt sal laten ghaen, ende dat omme die diepingen ende der luyden tuynen ende houen daerduer te versien onbeschadiget, ende dat by peena van een oort goldes, die derdepart den aenbrenger, die ander twee parten voer die stadt, soe vaeken alst gebueren sall.⁵⁰

51.

Vande fulicheyt ende onrenlickheyt

Item, het is oick gesloten, datmen geenerlije priuaten off onreyne huyskens ouer enighe wateringn binnen der stadt moeten timmeren, noch onrenlickheyt van menschen noch van anderen beesten inden wateringn smyten noch vuytleyden, by pena van twee olde schilden.

52.

Item, alle die ghiene, daer hoir onrenlickheyt tot noch toe in vaetkens hebben gedaen, sullen behoirlijcken latrynen maeken ofte te minsten die selffde vaeten mit fuylnisse laten begrauen oft by nacht in een schip laten wtfueren, by peena van enen olden schilt, tot welcken men sall een stedige wtfouerer ordineren.

53.

Van dong ende schern

Item, soe wie dattet alsoe gelegen is datter zijn dong ofte schern van zijn beesten voor zijn doer moet laeten brenghen, die salt op zijn eygen wallingen laeten doen ende salt weder wech laeten fueren in één weeck vander tijt, dattet op die wallingen gebrocht is, by peena van seuen stuuers. Ende salt soe veer vande wallingen leggen, dattet nyet inden diepen loopt, ten waer saecke dattet forstich weder waere ofte misweder, datment nyet mochte wtfueren, desgelijcx salmen tfoerquaet, datmen wtfeghet, vier voeten vande wallingen smyten ende oick alle weken wech fueren, by peena voirs. Ende wie floerqwaet op zijn wal wil brengen, sall een kiste voir zijn doer maecken, by peena voirs, soe dit contrarije geschiede.⁵³

54.

Van hooy off reydt bijnnens huys

Item, het is oick ordiniert ende gesloten, dat nyemant hooy bijnnens huys off inde schuyre opten balcken sal moeten leggen buyten aduys der Brantmeysteren, by peena een halff olde schildt, noch oick gheen reydt, daermen fuyr onderhoudt oft mit keersen ghaet, ten zij dat die balcken soo hoogh zijnt, datter mitter hulpe Godes gheene ongeluck van brande off comen mach, ende dat tot kennisse vanden Brantmeisters, by pena van I oldt schildt.⁵⁴

55.

Item, sullen de ledders ende haeken blijuen omtrent den brandt, sullen oeck de emmers gebrocht worden inden twe naeste huijsen, dair de brandt cessiert, tot des

anderen dages, op dat de Brandtmeysters, dewelke de marcken in geschrifte holden, een ijder aenden sijne sullen mogen geholpen, ende dat bij pene van enen haluen golden gulden, die ter contrarien doet.

56.

Item, de ghene hem onderuijt^a enige emmers int vuijr ofte diep te warpen, de selue sal gestrafft ende gepuniert worden nae arbitraije vanden Raedt ende gelegentheijt des feijts.

^aP.B. I. fol. 271 en 285: onderwindt.

57.

Nemant sal den ander bij wille met water begieten, bij pene van souen stuuers.

58.

De beuonden wordt een ander metten emmer opt lijff ofte hoofd met opsate wille te warpen, de selue sal verbeuren een halue gouden gulden.

59.

De geraeckt in tijden vanden brandt te weigeren ledders, water ofte anders dienende tot lessinge van tvuijr, de selue sal verbeuren VII stuuers.

60.

Ende waer brandt is, sullen tien de naeste bureu gehalten wesen lanteernen bijden brandt te hebben.

61.

Voirts is geordiniert, dat de ghene, in wiens huijs ofte schure de brant haer oerspronck heft, sal betalen de emmers, de verloren worden, soe veer de selue sijn onscult niet en can docieren.

62.

Sullen oeck de slachters, vleishouweren ofte emande met smeer omgaende tselue bij nachte^a mogen smelten ofte heten, ten zij ze tselue, also als de scomakers hier voren is toegelaten, vollenbrengen^b, alles bij pene bouen verclaert.⁶²

^aP.B. I. fol. 274 v. en 289.v.ingelascht nyet.

^bP.B. I. fol. 290:volbrengeu.

63.

Sullen ook de gene met vlas hanteringe doen bij nachte niet hekelen, ribbelen ende vlassen mogen, ten zij dat tselue geschie bij een hangend lanteerne, sulcx dat dair geen pericule aff te besorgen zij, alles bij pene van twe olde scilden te verbeuren bijden ghenen, de ter contrarien sal mogen doen.⁶³

Es dordinantie vanden Brantmeisteren gepubliceert opden Raedhuse ouer den Gerechte, den XXIII Januarij a^o.XLV. bij mij M. Rommarts.^c

^cDe artt. 55 tot en met 63 komen overeen met artt. 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 40 en 41 van de hier bedoelde Brandordonnantie van 23 Jan. 1545.

Boek III

64.

Van timmeragie

Item, soe wie dat nye huysen oft kameren willen timmeren oft bouwen laeten, sullen een holtfoet ruym van mancander altyt op des Raets verclaringe bouwen ende timmeren ende soe diep alst hem belieft, een ander onschadelijck.⁶⁴

65.

Claginge van oesdropten, watergangen ende timmert

Item, soe wie dat claget van oesdroopten, watergangen off van timmert, daer [water] vuytgaet, te weeten dattet een huys an dat ander ouerleyt ofte leendt, dat sal staen tot des Raets verclaringe ende kennisse, die sulcke gebreken besien sullen; wanneer enige parten den Raet daerop eysschen ende begeren toe comen die gebreken te besien, dat sal wesen opder parten costen, dat is een oort goldts.

66.

Van huysen ende cameren te decken mit hard dack

Item, nyemant moet enige huysen off camers inde principael straeten binnen der stadt Leeuwarden timmeren, off zij zullenze decken off laten decken mit hardde daecke, het zij dattet bydes Raets moedt staet tot een zekere tyt toe, by pena twee older schilden toe verboeren.⁶⁶

67.

Ende, off yemant mit reyt dack hadde gedeckt sonder des Raets consent, dat zullen zij om hoere onachtsamheyt weder afbreken, ende daertoe die pena voirs. opleggen ende betalen.⁶⁷

68.

Desgelijcx en sall nyemant hardde daecken affnemen ende weder mit reyt decken, by gelijcker pena als voirscreuen.

69.

Van straten, steygen ende beeryegangen van selffs nyet tordoneren

Item, eenige nye straten, stygen noch beeryegangen^a toe maecken noch toe ordineren vuyt zijns selffs voirnemen, dan salt eerst laten besien vanden Raet, die sulcx toe ordineren toestaet, by pena twee olde schilden.

^aP.B. II. fol. 369: barygangen

70.

Van huysen ende cameren te huyren op zekeren tyt

Item, soe wie dat huysen off cameren huyren tot een zekeren tyt ende dan binnen der tyt daer vuytvaeren, die sall schuldich wesen de hiele ende volle huyr te gheuen, reedelijcke oirsaecken in recht begrepen vuytgesondert; mer compt hie nyet mitter woninge inde gehuiyrde huysen off camers binnen drie weken nae Meye alsmen iaerlijcx veruaren, soe salmen die halue huyre te gheuen sculdich weesen, ende die ghene, daer die huysen off camers toebehoeren, mogense dan andere luyden verhuiren. Ende die gheene, daer huysen off camers van anderen luyden gehuyrt hebben, die mogenze nyet weder verhuiren sonder wille ende consent des ghiens, daer die selue huysen off camers toebehoeren, des alles tot bedencken des Raets

nae achtginge der personen.⁷⁰

71.

Van opsegginge der huysen ende cameran

Item, soe wie den anderen huyrde huysen off camers wil opseggen ofte ouergeuen van beyden zijden, daer ghien zekerheyt van iaeren gemaect zijn doer contract, die sullen elcx den anderen sulcx opseggen off ouergeuen voir nye laersdach; indyen sulcx van geenre part geschiet, dat incomende iaer daerna twisschen den anderen die olde huyr dan fast ende stendich toe blijuen.⁷¹

72.

Van huyrde huysen off camers mit quaet regiment te gebruycken

Item, soe wie dat huyrde huysen off camers mit quade herberge, mit hoerdom ofte anders boes regiment misbruycken, daer bywys[1]icken is, den gheenen machmen verdryuen vuyten huysen off camers, dan het waer saecke dat die verhuyrer eerst kennisse vandes huymans condicie hadde gehad; ende machmen de seluen de schade affnemen, die de verhuyrer bywyslick daeraff heeft, tot des Raets kenninge.⁷²

73.

Van huysen ende camers oneerlijcke personen te verhuiren

Indyen oick yemande zijn huysen off camers oneerlijcke personen verhuyrde, ende den sulffsten van Borgermeister, Recht ende Raet daerinne toe woonen verboden wordde, sall sonder eenige huyr te gaen^a daer vuyt moegen faren tot des Raets kenninge ende straffinge, ende dat zoe verre die verhuyrer heeft kennisse vande condicie des persoons, die dat huys heeft gehuyrt; ende soe verre hy gheen kennisse vanden persoon heeft gehat, sall staen in manieren als in de voirgaende artijckel is vuytgedruet.⁷³

^aDit zal wel "geuen" moeten zijn

74.

Van huysen te verhuiren op forwarden ende te holden

Item, soe wie dat camers off huysen huiren off te huyr gheuen, die sullen elcx anderen vorwarden naeden contract holden.⁷⁴

75.

Ende kopet die huyrman een ander huys off kamer, sall nochtans die volle huyr gheuen alsoo lanck als hy dat gehuyrt hadde.

76.

Ende, oft die verhuyrer dat huys off camer eenen anderen vercofte, sall die copet die contracte vander huyringe nyet sculdich wesen toe holden, salff die huymans zijn actie tegens den vercoper, ten waer dat die huyringe tot thien iaeren extendeerde.⁷⁶

77.

Oick en mach die huyrman mit zijn goeden vuyt dat huys off camer nyet wech varen, eer dat hy die huyr betaelt ofte genoechsame borge daer voor gestelt heeft, die als principael binnen een maent tyts sal opleggen in gebreke vande principael huyrman sonder enige exceptie, die den borge mochte competeren, want alle huyshuyre, camershuyre ende steehuyre ofte pacht salmen betalen als beuolen schulden.⁷⁷

78.

Van huysen off camers te verhuysen, daervoir te waeren ende staen

Item, soe wie dat huysen off camers hebben, daer zij verhuysen, die sullen daervoir waeren ende staen, dat zij alle lasten, soo opde huysen off camers vallen, mit den huyluyden befastighen, naemelijcken van waecken, ysen ende allen anderen stadts aenvallende ongelden, ten waere dattet sonderlinge persoonen waere, daer vuytgenoemt ofte mit preuilegien bevryt mochten wesen, soe zullen zij die lasten vanden verhuysden huysen selffs ommetrecken ende waeren, doch mit aldusdaene onderscheyt, ist dattet swaer ende lastige saecken zijn, als van nye eerdtwerck off nye stackett, soe salt halff wesen, verhuysrer ende huysman, dan van cleyne saecken, soe wat een Schrickenborger ende daeronder bedraget, salt die huysman allenigen staen sonder enige affcorttinge daeraff te doene.

79.

Van schuddinge ende steckinge tusschen den huysen

Item, soe wie dat schuddinge ofte steckinge begeren mit den anderen tusschen den huysen, sullen sulcx mit mancanderen to halue scudden ofte stecken, dan wie mit steen off mit holt schudden offte stecken will, die sal bouen andie huysse stecken off schutten, mer bystendich onderhouden; ende offer meerder geschelen tuyschen den naebuyren opreesen om dat stecken, sal staen tot Recht ende Raets keninge ende verclaringe.⁷⁹

80.

Van guet te versteken, als men op yemant om huyshuys, stedehuys ende diergelijcke spreect

Item, soe wie dat eenige goeden verbrenget off versteeckt, als men rechtelijcken op yemant om huyshuys off ander bekende schulden voirtgaen ende totter executie gecomen waere, die ghene verboeren dat selfde vuytgesteken goet, waermen des bevinden ofte vereysschen kan; wie dat sulcx versteken guet ontholdet off verberget, sal voir de schulden staen ende waeren, ter tyt die selue sodane gueden toe vorschijn gebrocht heft ende int openbaer brenget, daertoe sall die gheene enen olden schildt tot broeck verbuert hebben.⁸⁰

81.

Van heymelijck te vertrecken vuyter stadt ende huere goeden heymelijck versteken

Item, soe wie vuyter stadt heymelijcken willen wech vaeren ende zijn gueden versteken, soe mach die ghene daer den seluen wech willende vaeren, indyen hie om schulden gemaent wort, mit zijn hulpers beletten, vertoeuen ende opholden, soo lang ende ter tyt hie een rechter becomen kan sonder daeran toe verbroecken, ende soe wie daerouer gebreckelijcken wort, verboert vier olde schilden. Ende den ghenen, die zijn goeden ontholdet, eer de selue wter stadt geuaren waere, by gelijcker pena toe straffen.⁸¹

82.

Van beuolen sculd voir Recht bekend bijden Secretaris te boeck gere[gij]streert

Item, alle beuolen sculden, als te weten landthuysre, huyshuysre, stedepacht off andere schulden, voir Recht bekend off die bekend worden ende byden Stadtsecretarijs geregistreert, ist dan dat die clagers mit wille off doer bede nyet langer willen beyden off dat zij nyet langer toe byden vermoegen, soe salmen den clager zijn schuylden mit behoerlijcke executie vuytrechten, daertoe salmen den sculdenaers des auents toe voeren voirwytinge doen.⁸²

83.

Van Rechts wegen executie ofte vuytsoeking te doen

Item, soe wanneer men van Rechts wegen executie ofte vuytsoeking sal doen, soe sal sulcx nyet geschien op harnasch off enigerhande andere geweer, noch op amptluyden gereetschap, daer zij dagelicx mede arbeyden of de kost te winnen, maer op andere hoere gueden.

84.

Vanden voircoop

Item, het is geslooten ende ordineert, datmen binnen der stad Leeuwarden ende stadts vryheyden nyet sullen moeten doen ofte holden enige voircoop, dat is te verstaen: van alsulcken goeden, diemen mach nuttighen ende eten, daer den borgeren ende gemeenten dienen mach, by pena van eenen olden schildt toe verboeren soe vaecken tzelffde geschiedt, ende daertoe het vercofte goet verboert te wesen.⁸⁴

85.

Van ghien hiele sommen te coopen om weder te vercopen

Ende om breeder verclaringe, nyemant moet coopen enige goeden by hiele sommen om weder toe vercoopen, noch oick voir anderen luyden toe coopen, by pena als voirs. ende dat Recht an voirs. broecke nyet te lichten soe vaecken alsment bevindet, datter tegens gedaen wort.⁸⁵

86.

Mer een ygelijck borger off inwoner mach coopen tot zijns zelffs nutticheit ende bruyckinge binnens huys, wat hij will off wat hem belieuet, sonder enige broecke te geuen. Oick soe moet nyemant enige goeden coopen, voir dattet binnen die poorten ende pypen is, bij pena van een halff olde schildt.⁸⁶

87.

Van coopen vyftich pont swaer, te weeten van speck, botter, vleysch, salmen op de waegh brengen

Item, alle gueden van butter, keesen, speck ende vleysch, daermen binnen der stad Leeuwarden coopen ende vercopen om weder wter stad toe voeren, dat bouen vyftich pont swaer is, salmen eerst inder stad wage laten wegen, ten zij dattet by des Waeghmeisters moet ende wille staet, bij pena van een oldt schildt.⁸⁷

88.

Van dat vremde luyden, die binnen der stad Leeuwarden voir thien vren nijet moghen coopen

Item, alle vremde luyden, die binnen der stad ende stadts vryheyden nyet en woenen, is verboden allerhande goeden te coopen opter stadts weeckmerckten vanden lan[d]sluyden by penningswaerden off noch by heele sommen, voir dat de clock thien wren heeft geslagen, by pena van een olde schildt, als namelijcken van goeden hiernae specificceert: butter, keesen, schapen, verckenen, visch ende vleysch, vogelen, swanen, gansen, hoenren ende eyeren, terwe off rogge, garste ende allerleye zaet, huyden, kalffellen ende voirts andere gueden, noempt ende onbenoemt vuytgesecht peerden, horssen, ossen ende koeyen, sampt andere jonge beesten, sulcx mach elck man coopen, wie will, voir thien wren.⁸⁸

Boek IV

VANDE BACKERS ENDE BROUWERS ENDE VOIRCOOPEREN VAN WIJN ENDE BIER

89.

Die tafel van scheyskes weggen te backen opt gewicht.

Dat lopen weyt voir VI stuuers.

Stuuers.	Loden deegs.	Stuuers.	Scheyskes.	Loden deegs.
XII	XXXII	O	o	o
XIII	XXXIX	O	I	XXVII
XIII	XXVII	O	I	XXI
XV	XXV	O	II	XXII
XVI	XXIII	O	V	XIII ^a
XVII	XXII	O	III	XIII
XVIII	XXI	O	II	VI
XIX	XX	O	I	XII
XX	XIX	O	I	XIII
XXI	XVIII	O	II	XII
XXII	XVII	O	III	XII
XXIII	XVI	I	o	o
XXIII	XVI	O	o	o
XXV	XV	O	III	XII
XXVI	XIII	I	III	VI
XXVII	XIII	O	III	VI
XXVIII	XIII	I	III	III
XXIX	XIII	O	III	III
XXX	XII	II	o	o
XXXI	XII	I	o	o

XXXII	XII	O	o	o
XXXIII	XI	I	VII	III
XXXIII	XI	O	VII	III
XXXV	X	III	III	II
XXXVI	X	II	III	II
XXXVII	X	I	III	II
XXXVIII	X	O	III ^b	II
XXXIX	IX	III	V	III
XL	IX	II	V	III

Item, die eerste regel van dese taeffel beteyckent die stuuers, hoe dwr een lopen weyts gecoft wort.

Item, die ander regel beteyckent, hoe mennich loot dattet deegh moet wegen van een scheyskens wegge nae duyrheyte van een lopen weyts.

Item, die drye leste regulen beteyckenen die ouerwinst, die de backers dan ouer holden van een ytlick lopen weyts toe backen.

Exempli gratia, als een lopen weyts gelt XXVI stuuers, soe moet een scheyskes wegge deeghs wegen XIII loot, ende dan wint die backer ouer voer zijn brandinge ende arbeyt een stuer ende drye scheysken ende ses loot deeghs, ende want dese ouerwinst al to kleijn is ende somtyts veel minre is, ende somwylen so is daer gheen ouerwinst, mit allem sonderlinge als een lopen weyts gelts XII off XXIII off XXXII stuuers, wilmen dan die backers geuen voer hoer brandinge ende arbeit alzo veel dat redelijcken is, fyff off ses of seuen stuuers, soe salmen eerst sien in die taeffel, woe mannich stuuers dattet lopen weyts gelt, ende alzo mennich stuer alsmen den backer dan will gheuen voer zijn ouerwinst, soe mennich regel salmen daarvan nedertellen, want elcke regel nederwerts beteyckent een stuer meer.

Exempli gratia, als een lopen weyts gelt XXXVI stuuers, ist dat ick dan drije regulen nederghae op XXXIX, soo wint die backer drye stuuers mit die ander ouerwinst, die daer to neffen in die regel staet, ende wert toe samen ses stuuers, fyff scheyskens ende drye loot deeghs, welcke drye loot deeghs is een derden deel van een scheysken, omdat die wegge dan weeght neghen looth.

Item, waer een o staet in die regel, dat byteyckent nyet. Item, dese taeffel is gemaect op ses ende tnegentich pondt deeghs in een hiel lopen weyts.

^aHier is een misrekening in de tafel, lees: XVI/XXIII/0/0/0

^bLees in plaats van IIII,III

90.

Van rogge ende weyten inde stadt die borgers toe vercoopen to fueren

Item, tis geordonneert, dat, soe wanneer borgers ende inwoners oft andere vreemde incomende luyden rogge ende weyt inder stadt fueren ende brengen omme toe vercoopen, soe sall die gheene, daer die rogge ende weyte gekoft hebben, byden Stadtroeper inder stadt laeten vuytroepen omme den borger te moeghen inden coop

gaen van rogge ende weyt, elcx nae byriuinge, ende tzelue toe veruolgen den selfffden dach alst vuytgeroepen sal wordden, daernaer moegen die coopluyden hoere saet vercoopen nae huere belieuen. Ende, oft een borger oft inwoener meer dan één last op een tyt alleffens kofte, sullen anderen borgeren ende inwoeners, dyent mede belieft, mede moeghen parten nae hoere geryff, ende dat by pena van een golden pont groot.⁹⁰

91.

Vande backers

Item, soe zijn gemeene backers mit wille daertoe gecomen ende hebben angenomen, soe wanneer die last rogge gelt ende gecoft wort bynnen Leeuwarden om XVIII golden gulden, soe salmen dat roggenbroot van XI pondt min een ferndiels pont onbegrepen geuen ende coopen voir eenen braspenning; hierop is die backers noch een penning toegevoeghdt, omdat de wicht op Troys wicht is verswaerdt. Die pena vant cleijn broott tloet VII stuuers ende dat backt van die soerte verboert thebben.

92.

Van rogge, weyte ende ander goet saet te besien ende op ende aff te slaen

Ende, wanneer die last rogge, to verstaen guet saet, besien ende consenteert is, een floreen zyns op off nederslacht, daernaer sal dat broot alle tyt een penning min off meer gelden nae die daelinge ofte opstyghinge, als voirs., ende ellick backer zijn broot altyt toe teyckenen.

93.

Van guet ghaer broot te backen ende te coop holden

Item, soe zullen die backers guet ghaer broot gebacken toe coop holden ende den gemeenten altyt geryuen, ende gheene opslach te maecken, noch het broot vanden fensteren in toe nemen, ten zij dat die backers huere gebreken van oprysinge aende rogge den Borgermeiser ende Raet eersten te kennen gheuen ende van opslach eersten consent hebben.

94.

Van gheen garsten, boonen, meel noch semelen in broot te doen

Item, die backers sullen ghen gerstenmeel, boonmeel noch semmele in eenige broot, dat toe coop is, moeten backen by ernstige des Raets straffinge.

95.

Oick zullen zij, wanneerse versocht wordden, clare onderrichtinge doen by hoeren eedt, dat zij ghiene semmelen in enige brot gebacken hebben; ende, oft emant bevonden worde ter contrarije gedaen te hebben, sal dat backt broot ende daertoe twee older schilden verboerdt hebben.

96.

Van cleynbroot

Item, die ordinancie van dat cleyn broot sall alle tijt staen tot des Raets voranderinge nae dat die weyte guet off quaet is ende nae datze gelt. Ende sullen die backers backen weyten brooden, hiele ende halue ende vierndielen, timpte ende tassche, wegge, puffen, broden, cleen roggen, in die guede weke Taeffelbrooden, hiele ende halue, van drie ende anderhalff ponden, oick ronde off weyten bollen, ellick nae de

wicht, daerop ordineert.

97.

Van de gewichte der broden, de welcke te licht ofte te swaer beuonden mochte worden

Item, sall alle weken een vanden Raedt mit een geswoiren boode gehouden ende sculdich wesen om te gaen ten huys, daermen broot vercoopet, ende besien oft tbroot, datmen daer vercoopt, zijn gewichte ende swaerte heeft.

98.

Ende, indijen yemandt bevonden wordde broot toe vercopen, dat zijn volle ende gesette zwaerte nyet en hadde, die sall alle dat broot van die sorte, dat hie binnen zijnen huys heeft, verbuert hebben, ende sal tzelue om godeswille gegeuen worden, ende daer en bouen gecorrigeert wordden tot bedencken vanden Raet.⁹⁸

99.

Vande brouwers

Item, alle die brouwers, die bijnnen der stadt Leeuwarden willen brouwen ende hantieringe doen om toe vercopen, die sullen guet bier brouwen ende tot eenen itlijcke tonne doen ende stortten een loopen koorn ofte gerstemoldt, off anderhalf loopen hauermolt, ende sullen dat bier gheuen tot des Raets settinge, nae gelegentheyt des tijts.⁹⁹

100.

Sy sullen oick een eedt daertoe doen, wanneer die Raet sulcx van hem luden begeert offte eysschet, op datze alle hoere dingen aengaende dat brouwen rechtfeerdelijcken sullen doen in voirs. manieren; ende oft eemant beuonden wordde hyr tegenst gedaen te hebben, sal verbuert hebben ses older schilden.

101.

Ende, ten eynde dat alle dinck oprecht geschie, salmen wat opde coop brouwen, dan hy sall byden Raet toegelaten wordden ende geëdicht weesen den artyckel te onderhouden, als voirs.

102.

Vanden accys vanden ingebrouwen bier

Item, die accys, die opt inbrouwen bier geset ende ordineert is, als van een itlijcke tonne twee stuuers, zullen zij nyet ondersteken, dan rechtueerdelijcken by hoeren eedt betalen, daermen tot des stadts ende gemeente nut ofte oerbaer sal bruycken ende keren.¹⁰²

103.

Van inden accyse te frauderen

Ende, off yemant bevonden wordde den voirs. excyse gefraudeert off ondersteken te hebben, sal vorboeren so mennichwerff als hie dat gedaen sall hebben voer elcke reyse twee olde schilden, ende daer en bouen gecorrigeert wordden tot kennisse vanden Raet.¹⁰³

104.

Vande Wyntappers

Item, het is geordineert ende gesloten, dat nyemant moet binnen der stad Leeuwarden ghenerlye off enige wynen vuyttappen by kannen noch bij enygen maeten, ten zij bij wille ende consent vanden Borgermeister ende gemeente Raedt, die den wynen eerst sullen setten nae gelegenheydt der tyt, ende dat die wynen ingekoft wordden, nae datze geproeft ende ghesmaeckt zijn, by pena van eenen olden schilt van eenen ytlicken aem toe verboeren, soe faecken alsment bevindet ongeproeft vuytgetapt te hebben, ende sullen daerop hoeren eedt doen, soe dickmaels die Raet sulcx toe geschien eysschet. Dese artyckel te onderhouden ende den wynen te verkopen, alse gesett wort.¹⁰⁴

105.

Van wynen niet te mengen ofte verwalschen

Item, nyemant en sal moeten enige wynen menghen noch verualschen, wie daerouer gebrecklijcken bevonden wort, sal staen in straffinge des Raets, ende sullen alle wyntappers op desen punct oick geëdicht wordden.

106.

Van Rynsche wijnen ende ghien Petauw off andere wynen te tappen

Item, die gheene, die Rynsche wynen vercopen, en sullen ghien westersche Poytauwen oft anderen lichte vette^a Franchise off Hungaerse wynen vuyttappen ofte vercopen, op pena van toe verboeren vier older schilden.

^aP.B. I. fol. 109 v.: witte

107.

Desgelijckx, soe wie dat Rynsche wynen willen wttappen, en sullen in hueren huysen noch butens huijse gheene Petauwen ende anderen voirs. vette^a wynen holden, by gelijcker pena als voirs.

^aP.B. I. fol. 109 v.: witte

108.

Van volle maeten wijn ende bier binnens off buytens huys te tappen

Item, alle die ghiene, die wyn off beer binnens off buytens huyses vercopen, sullen een ygelijcken volle maten tappen ende gheuen ende sullen tappen in tinnen kannen, daer gepennet ende mit stadts merck geteyckent zijn, bij pena van eenen olden schilt, ende daer toe bouen die periurie sal oick gestrafft toe Raets arbitragie.¹⁰⁸

109.

Ende, soo wie dat wyn off bier vuythaelt mit tinnen kannen, ende die sulfste gepennet ende mit stadts merck gheteycken[t] sint, daer salmen in tappen sonder die kannen toe meeten, by peena voirs.¹⁰⁹

110.

Van wijnen ende bieren hueren naeme te geuen

Item, niemant en sal moeten wyn off bier vercopen, ten zij saecke dat die sulfste wynen off dat byer hebben die namen, zoe zy vanden steeden ofte plaetzen gehieten wordden ofte daert bier gebrouwen is, by pena van eenre olden schilt.

111.

Van datmen ghien bier mengen sal

Item, nyemant en sall moeten bier menghen noch foervalschen, wie daerouer gebreckelijcken bevonden wort, tot straffinge des Raedts.

112.

Van verscheyden tyden Hamborger bier te tappen

Item, nyemant sall Hamburger bier van Michaelis aff tot Paesschen toe hogher moeghen geuen die halffkanne dan om een stuuer, ende van Paesschen tot Michaelis die halue kanne voer een Philippus, ende dat te verstaen vant vuyttappen. Ende inden huuse die omkanne des winters^b by dat fuyr voir drie blancken, ende andere cleyne kannen nae aduenant, ende dat by pena, soe wie contrarije te doene bevonden wort, tot elcker reyse eenen olden schildt.

^bIn MS. komen de woorden "inden huuse" hier nog eens voor

113.

Vande gheene, die hen neren mit biertappen, sullen een lopende haene hebben ende holden.

Item, alle de gheene, die mit bier huer hanteringe ende neringe willen holden ofte ommeganck hebben, die sullen altyt holden eene lopende haene inder tonne ende sullen nyemant bier by kannen, clein noch groot, weygeren wt toe tappen, ten waere off yemant by nachte ende by ontyde om bier quame, soe faecken als daertegens gedaen wort ende yemant daerouer gebreckelycken byvonden wort, by pena van een olde schildt.

114.

Van ghien vaets bier vuyt toe tappen

Item, die tappers moeten gheen vaets bier vuyttappen by verboernisse des biers; ende soe wie dat vaets bier coopt ofte opslacht, die salt den brouwer ofte vercooper weder moegen gheuen ende toe betaelen nyet schuldich weesen.

Boek V

115.

Vande vleyschouwers

Item, dat alle de vleyschouweren, die binnen der stadt hoer neringe willen holden ende doen, sullen int stadtsvleysckhuys comen des morgens tot vyff wren in ende tot thien wren gelyck weder vuyt, naede maelyt tot één wre in ende des auents tot sessen wren weder vuyt. Ende ghien vleysch des somers langer dan drye daegen int vleyschuys te wesen ende des winters vyff daeghen, by verboernisse des vleyschkes.

116.

Van tvleyschuys nyet te openen opde vier hochtyden

Item, die vleyschouwers sullen dat vleyschuys nyet openen noch ghien vleysch moeten vercoopen opde principael vier hochtyden, elck artijckel by pena van een oort golts soe vaecken alsment bevindet.

117.

Vande vleyschouwers wyuen ende boden vrede te holden

Item, der vleyschouweren vrouwen ende boden sullen int vleyschuys van woerden ende in wercken vrede holden, by dubbelde pena ende boete nae luyt der ordinancie.

118.

Ende ghien vleyschouwer off daer vleysch vercoopt yemant an toe roepen om van hem te coopen, dan een yegelijck tot gheenen toe gaen, daert hem belieuet, by pena van een oort golds soe vaecken alsset geschiede, die aenbrenger sall hebben die halue broeck.

119.

Van dat de vleyschouwer sonder eerst vanden Merckmeister gesien, ghien biest sal slachten

Item, die vleyschouwers sullen ghien beesten moeten slachten, ten zij dat die beesten eerst vanden Merckmeister, byden Raet daertoe ordineert, besien zijn ende toegelaten om toe vleyschen, by pena, soe vaecken alsment bevyndt, een halff olde schildt verboert te hebben, ende die Merckmeister sal hebben den haluen broeck, soe vaecken die vleyschouwers sonder die beesten toe besichtigen laten slachten.

120.

Van ghien vleys te moeten opblasen oft te laten doen

Item, den vleyschouweren ist verboden, dat zij ghienderhande vleysch sullen moeten opblasen off laten opblasen, omme valschuyt te doen, omme den borgers ende anderen luyden, daer vleysch coopen, toe bedriegen, by pena van een oldt schildt, ende daertoe by verboertenisse hoers officie, daenbrenger de helfft.¹²⁰

121.

Item, allen vremde luyden sullen ghien vleysck, dat zij buyten hebben gevleyscht, binnen der stadt verkopen, by verboertenisse des vleyschs wanneer men sulcx bevindet, ende van eenen olden schildt toe verboeren, die aenbrenger de helfft.

122.

Van borgers ende inwoners tsamen wel te moeghen vleyschen

Item, allen borgeren ende inwoneren moeghen wel te samen vleysschen, vier, sesse off meer persoonen, tgene zy in hoeren huysen bruycken ende nuttigen sonder daeraff toe vercoopen, doch indyen zij sulcx willen vercoopen, sullen dat vleysck int vleyschuys brengen ende daeraff die axcys gheuen, ende dat by pena van een oort golts, die aenbrenger die helfft.

123.

Item, tis oeck geordineert, dat die fleysshouwers gheene manda off gaerlegers sullen maecken omme tsamen toe slachten, twee off drie tsaem oft meer, oft beesten op die merckt to coopen, bij pena van den selfden beesten, die zij tsamen koepen ende slachten.

124.

Item, die vleysshouwers sullen IIII rijgen wt elke ferndell moeten houwen ende die halve ende quartieren nae advenant sonder daer af te trecken, bij pena van een oldt schilt, op welke allen articlen die fleysskers jaerlijx geëdiget sullen worden, ende den ouertreeders als meeneedigen straffen.

125.

Vande visschers

Item, allen visscheren wonende in stadts jurisdictie is verboden, dat zij ghien voircoop moeten doen, noch ghien visch binnen de Leppe op voircoop te vercoopen, noch ghien gaerleger off manda mit den anderen te holden noch toe hebben; oick ghien visch toe vercoopen, dan eerst opde visckbancken toe brengen, het zij van zeevisck off andere versck visck; ellick artijckel by pena van eenen haluen olden schildt, die aenbrenger den helfft.¹²⁵

126.

Van eenen Merckmeister, die opdes visschers regiment sal zien

Item, soe salmen ordineren ende stellen eenen Merckmeister om neerstige opsich toe hebben opden visscheren ende hoeren gebreken, als van doot visck ofte olt gevangen zeevisck, sallem ende mosselen, van doode Yssel braessemen ende dyergelijcke etc. toe vercoopen.

127.

Die selffde Merckmeister sal van des Raets wegen beuell hebben daerop toe sien, ende mach die Merckmeister die broeck ende pena nemen nae der personen ende saecken gelegenthey.

128.

Van drooge gewiekte visch, den seluen visch den naeme te geuen

Item, niemant sall geweeckte droghe fisch by ponden offte halue ponden vercoopen, oft hy sal die selffde visch een name gheuen, wat visck dat hy vercoopt, ende tzelue scryuen in een brieff an een stock opde visch gesteken, ende dat by pena van een oort goldts. Ende indijen bevonden wert, dat hy die visch onrechte name geeft, sall verboert hebben twee olde schilden, ende daertoe sall hy ghien meer visch moeghen vercoopen, die aenbrenger die helfft.

Boek VI

129.

Vanden cooplyuden

Item, die cooplyuden gheenerlye laeckenen, worsteynen ende sayen toe vercoopen, ten zij datze elck stuck offte prys zijn rechte naem gheuen, in wat lande, stede offte plaets, dattet selue laecken gemaect is, by pena des laeckens te verboeren van tgeene vercoft is.

130.

Oick ghien cleyne segelen offte laeckenen mit cleyne segelen besegelt, sonder den luyden sulcx eerst weeten te doen offte toe voiren seggen, voer groot segelt laecken toe vercoopen, by pena als voirs. die aenbrenger de helfft.

131.

Vanden namen van zydewerck te noemen offte den name te gheuen

Item, alle zydewerck ende zijde laeckenen, daer sonderlinge namen hebben, als onderscheyt tuisschen karmesyn ende flauwiel, dubbelt zyden satyn, inckel zijde satyn, Bruckx ende Dornicx satyn; van laeckenen, al[s] lawterfyn, kooperden fynen ende slechte Armentiersen laeckenen, in gelijcker manieren altyt toe noemen,

daermen weet ofte kan noemen, voir die vercopinge toe geschien, ende dat by pena dat laecken ofte zijdwerck toe verboeren, dat vercoft is, die aenbrenger die helfft.¹³¹

132.

Van valsche comenscap, van cruyden, ellens, gewichte ende dyergelijcke
Item, ofter eenige coopluuden off anderen luuden van cremers off crudenaers mit valsche kopenscap, quade maet, ellen ofte wicht ofte valschede bevonden worden, dat salmen straffen voir valscheyt nae der saecken gelegentheyt. Ende salmen alle iaeren twee- off dreemaal opsicht hebben opde maten, wicht ende ellens, opdat alle dinck recht reedelyck mach geschien. Ende besonder salmen die wichten, maeten ende ellens in die stadts vrije marcten proberen ende versuecken, ende soe wel den vreemdbden marcktluyden als die burgeren, ende sulcx terstondt vuyt te rechten.¹³²

133.

Vander Stadts diepen wateringen, grauingen ende wallen
Item, nyemant moet enige wegen, noch dycken ofte diepinge, noch wateringen inden stad^t ende stadts vryheeden gelegen behinderen noch beschadigen, noch mit deluen doersteeken noch toedammen, noch oick gheenderleye onreynicheyt van biesten inden diepen smyte, noch nyemant enige schuddinge ofte settinge noch tienije inden diepen toe maeken noch daerinne toe visschen, ten zij by consent ende mit wille des Raets, ende soe wie in enigen van voirscreuen articulen ghebroeckelijcken bevonden wort, die verboert eenen olden schildt, soe vaecken alsment bevyndet, daertoe alle alsulcke reetschappe, van netten fuycken ende koruen, somen bevyndet, verboert te hebben.

^bP.B. II. fol. 363. v; het oudste MS leest: "in des stadts"

134.

Van dat nyemants inder stadts grafft ofte cingel mach visschen ende anderen dinghen doen

Item, this oick geslooten, dat nyemant in stadts grafft noch stadts cingel moet visschen noch faeren noch ghiene schippen bynden, cleyn noch groot, soe vaecken sulcx bevonden wort, die broecke oft pena eenen olden schilt, ten zij dattet mit wille ende by consent des Raets geschiede. Ende ofter enige schippen in stadts grafft off cingel by daghe dryuende worden bevonden, die pena daerop vier stuuers.

135.

Van dat nyemants des stadts cingel moet deluen

Item, niemant moet des stadts cingel deluen om leem daeraff toe halen, byde pena van eenen haluen schildt voirs. toe verboeren, ten waer dat hie daertoe vanden Raet consent hadde.

136.

Van schade des stadts stakettinge te doen

Item, soe wie dat an stadts stakettinge schade doet, palen daer vuyt breeckt, off enige haghedoorne vanden wal ophout^a, ofte byden wall anden haegedoorn op- ende nederclimmen, off aen die bussegaeten schade doet mit holt vanden gaeten te nemen, off aen poorten, sluytbomen, hoemeyen off anders enige scade doet, die pena, daer die gheene verboert, is thien olde schilden ende verder tot des Raets bedencken naeder persoonen ende des tyts gelegentheyt, van vrede ende onvrede.

^aMisschien moeten wij hier lezen "ofhout".

137.

Van ouerclimminge der poorten, wallen, sluytbomen off bolwerck

Item, soe wye stadts festingen, poorten, sluytbomen, stacket off bolwerck bij nacht ouerclimmet, off ouer stadts grafft off cingel ouerswemt, off ouer gheysde bytten off ongeysdt by nacht inder stad commet heymelijcken, wie daerouer begrepen wort, verboert vyftich older schilden ende tot breeder Raets bedencken nae achtinge der personen ende gelegentheyt der tyt, Keyserl. Maiest. recht ende peen voirbeholden.¹³⁷

138.

Van stadts bolwerck noch den Nijenwech nijet te moegen deluen

Item, nyemant en moet stadts bolwerck noch den Nyenwech neffens dat bolwerck toedeluen noch toegraeuen, by pena van ses older schilden.¹³⁸

139.

Noch nyemant enige meer nye huysen te setten noch toe timmeren byden Nyenwech, by gelijcker pena als voiren gescreuen, ten zij by consent ende wille des Raets.

140.

Item, niemant sall enige mist off dyergelycke fuylnisse fueren aende stadts wall off op den wech byden wall, by peen van een oldt schildt.¹⁴⁰

141.

Item, niemant sall enige peerden, verckens, koeyen, schapen off hoederen aenden wall laten gaen, by peena van een oldt schildt, noch enige fellen, webben, lakenen off dyergelycke dingen aen stadts stacket hangen, by gelijcker peen.

Boek VII^a

^aBoek VII bevat, in de eerste plaats dezelfde artikelen als Boek I; wat het verder inhoudt, laat ik hier volgen. Alleen art. 16, welks redactie hier eenigszins veranderd is, laat ik nogmaals afdrucken.

142.

Van verhoginge ende ophalinge der huyssteden

Item, het sal oick ghien borger noch inwoener noch enige ondersaet der stad Leeuwarden, aengesien doer verhoginge ofte ophalinge der iaerlijcker pacht vanden huyssteden die stad Leeuwarden in groote achterdeele ende schade comet, ende toe besorgen is, tot meerder iae tot ewigen verderffnisse mit dyen solde comen, ordinieren ende stellen wy Borgermeister, Schepenen, Recht ende Raet, mit sampt den gesworen Derthien, by onse eernstige straffinge, datter nyemant van onsen borgeren ende bewanten der stad voirs. ofte stadts heerlickheyden, daer huysen ofte kamers ofte huyssteden coopen ofte vercopen, off het sie mit wat maniere die huysen, kamers ofte steeden verandert wordden, daer dan pacht ofte pensioen wten seluen steden ghaen, mit ghienerleye manieren sullen ophaelen noch verhoighen moeghen. Oick syt onsen borgeren ende allen ingesetenen etc. by ernstige straffinge beuoelen, dat zij van gheene huyssteden doer enigen contracten ofte anders nyet meer dan daer van oldes vuyt gegangen heeft voir datum van dessen sullen gheuen

noch betalen moeten.¹⁴²

143.

Ende den olden schilt mit twintich stuuers gangbaer payment ende enen Philippis, gelijk die stadwaegh ende anderen stadtsrenten iaerlicx verpachtet ende betaelt worden, den lantheere sijn iaerlicxe stedepacht ofte pensioen toe betaelen, ten waere saecke dat op ende vuyt gheens stede ofte huuse sekere goldenne penningen waren benoemdt, altyt voerhouden, ende hier naemaels enige nye contracten gemaect mochten worden, die sullen van gheenre cracht ofte macht noch weerden wesen.¹⁴³

144.

Item, ende sullen nu voerdaen gheen tensen, die bennen deser stad op huysen, kaemers ofte steeden gekoft worden, om bennen fyf iaeren ofte meer iaeren weer in te koepen, moegen voerstaen ofte tot enige tensen verfallen, indien sy binnen den tyt in de koepbrief besceyden niet worden weder ingelost ofte gekoft. Ende dit ter goeder oersaeke, opdat gheen huysen omdatse met enige tensen belast sint vergaen sullen^b.

^bMet andere hand op een bij het MS gebonden stukje papier geschreven, het komt in P.B.I. fol. 231 als doorlopend deel van het Stadboek voor; zie ook Charterboek Dl. III. p. 61. Plakkaat van 4 Jan. 1545.

145.

Van verkofte, verwandelde, versette ende verstoruene huysen, die eenen toestandich mocht worden

Item, offer enige huysen ofte huyssteden vermidts vercopinge, verwandelinghe, voirssettinge ofte versterffnisse ofte enige anderen manieren wandelbaer ofte vorandert worden ende eenen anderen doer coop, naercoop, erffnisse ofte anders toestendich wordde, ende die sulfste sulcken huysen selffs nyet wolden bewonen, sal alsdan die huyrman ofte cooper van alsulcken huyssteden gheen meerder off grooter pacht off pensioen moeten noch sculdich wesen te geuen, dan daer eerst, int beginsel tzelue huys wordde, van gegeuen is, twelck om den borgeren, inwoners ende gansse stad Leeuwarden in eren toe holden by ernstige des Raets straffinge ordiniert gedaen is. Nijettegenstaende enige nye contracten hiertegens gemaect mochten worden, sulcx van geenre weerden te weesen, dan desse voirscreuen artijckelen ende ordinancie als een gemeen stadtsaecke eenpartlijcken onuerbroeckelijcken wt toe rechten ende te onderhouden.

146.

Van lanthuij, huyshuyr, camerhuyr ende stedeniaerpacht oft pensioen

Item, alle lanthuyr, huyshuyr, kamerhuyr ende stedeniaerpacht ofte pensioen binnen der stad ende stadts vryheeden gelegen, salmen betalen ende vuytrechten als beuolen schulden, ende den olden schilt mit twintich stuuers ende eenen Philippus gangbaer payment als voirs. to betalen.¹⁴⁶

147.

Ende offer yemant waer,. die sulck voirs. gelt nyet wolde ontfangen, soe sall die Raet een plaets daertoe ordineren, daer die borger sijn ghelt brengen sall, des hem betalinge sal strecken ende daermede betaelt te hebben.

148.

Ende, oft daer pleyt off om toe rechten wt quaeme, sulcx die stad voir een gemeen

stadtssaeke an toe nemen ende vuyt toe richten.

149.

Van landen, huysen off goeden, daerom om den niaercoop voir Recht disputeert wort
Item, soe wie enige landen, huysen off andere goeden vercopen, daeromme in rechte disputeert wort om den nyaercoop, ist gesloten ende ordiniert, dat beyde parten, cooper ende vercooper, den coop in allen maniere, ymmers oprecht, sonder enige bedroch, soe zie geschiet is, mit hoeren eedt sullen byvestigen, om datter nyemant doer enige bedroch ofte subtylheynt in zijn gerechticheyt beschadiget sullen worden.

150.

Op huyden den IX Decembris anno XVc XL is die Raedt met die geswoeren Meent opt Raedthuys vergadert geweest, in welke vergaderinge is gesloten, datmen ghien vremde luyde hyer sal beluyden, het zy saeck dat die vremden tot behulp vander kercken geuen een golden gulden, ende salmen ghien meer luyden dan drie luydt ouer ytlyck doedt, ende ytlyck luydt van een huyre^a.

^aP.B. I. fol. 233: wre.

151.

Op huyden den XXVten February anno XVc een ende veertich is byden Borgermeister, Scepenen ende Raeden met den geswoeren Gemeente der stadt Leeuwarden geordiniert ende vuyt clare wetenheynt ende raede gesloten, dat zoe wanneer borgers ofte andere inwoenders, mannen, vrouwen, edel ende onedel, ofte enyge van hoeren huysgesinne starft ende ouerlydt, datmen dan ouer den selfden gestorueene ofte doede niet meer dan een penninck in elck waskeerze sal offeren, ende oeck gheen meer dan ses toppen inder beganckenisse besygen ende bruycken, by pene van drie golden gulden telckertydts den ghenen te verboerene, die beuonden sal worden ter contrarien te doene.

Boek VIII

152.

Vander begangnissen

Item, oick ist eendrachtelijcken mit den geswoeren Derthien int gemeen versproken, alsoe geordineert ende gesloten, dat soe wanneer borgers off andere inwoners, mannen off vrouwen, ofte enige van hoeren huysgesinde afflyuich worden ende verstoruen, datmen dan ouer den selfden luyden gheene maeltyden sullen moeten gheuen noch cost toe raeden opde begangenissen, maenstonden ofte iaersstonden, dat vuyt bewegende oirsaecken voer goet is aengesien, ende wie hier tegens doende gebreckelijcken bevonden worden, sal verboeren ses olde schilden.¹⁵²

153.

Des, soe sullen die erffgenamen ende vrunden daertoe verbonden ende mede belastet wesen dat offergelt ouer den doden menschen inder kercken toe bystellen.

154.

Ende, soe die gemeente in ellick waskeers ouer den doden nyet meer schuldich is dan een penning te offeren, de welke hier nyet zint toe bekomen, waerdoer de

gemeente grootlijcken geinteresseert wort, biddende die van Leeuwarden, dat mijn Heeren willen een goltsmit ordineren, die cleyn gelt munt.¹⁵⁴

155.

Van vremde luyden ghien bede ouer de stadt te hebben

Item, ghien vremde luyden binnen der stadt Leeuwarden enige bede te hebben bijde huysen omme mit voirbidders, dan arme gasthuysen ende dyergelijcken, vuytgesecht bevaerden tot Iherusalem, toe Rome ende toe Sanctum Jacobum in Compostelle, ende dat in bedencken des Raets nae achtinge der personen.

156.

Van ghien vuytgeboorne priesters inder stadt omganck mitte korff te hebben

Item, ghiene vremde vuytgeseten ionge priesters, dat ghien borgers zoenen zijn van olders, enige bede noch omganck inder stadt mit koruen toe hebben op hoere eerste misse, tot bedencken des Raets wie sulcx dede etc.

157.

Van een vremdt man, die een borger off inwoner in recht wil bestrengen

Item, oft een vremdt man van buyten landis waere, die borger off inwoners mit recht wolde aenspreken, die sal die selfde borger off inwoner des auents daeges toe voiren opten naesten rechtdach laten citeren ende daernaer vorder veruolginge doen opde behoorlijcke rechtdaeghen, ten zie saecke dattet nootdriftige saecken waren, die corter behulp ende expedicie van rechte eysscheden, dat sal staen tot des Borgemesters ende Raets bedencken.¹⁵⁷

158.

Van een vremdt man, die een borger off inwoner toe rechte stelt, borge te stellen

Item, oft een borger oft inwoners een vremdt man van buyten off bynnen landis rechtelijcken hadde doen becommenen oft arresteren omme schulden, de selue vremde man sal sculdich wesen eenen borge te stellen opdie aenspraeck. Indyen hie ghien borge en stelde noch cryghen konde, sall hantloftenisse doen voir Recht toe comen ende hem mit rechte verweren, ende tgeene dat gewysd wort te voldoen.

159.

Deede hie daertegens ende quame nyet te Rechte ende daernaer weder quame ende inder stadt begrepen wordde, machmen den seluen ofte den ghienen dan in fenckenisse laeten setten, ter tyt, dat hie den clager tevreden gestelt heeft.

160.

Van een borger oft inwoener, die eens vremde mans goet arresteert

Item, oft enige borger ofte inwoner enige vremde luyden goeden hadden doen becommenen ofte arresteren, die sullen veruolgh op dat kommer ofte arrest doen tot alsulcker behoorlijcke tyde als dat byden Burgermeister ende Raet geordineert wort, indyen die landtman ofte vremde man inder stadt is.

Ende indyen de vremde man en wech waere gereyst wter stadt, soe salmen hem eene schriftelijcke wetenschap doen opde arrestacie toe veruolgen ende dat onder des stadts Secretarius handt mit stadts signetsegel versegelt, ende ingeual die gedaeghde op zijn dach nyet compareerde, salmen alsdan die arresteerde goeden drymael voir Recht opbieden ende rechtelijck op redelijcker prys op lieste nae older gewoente te handt laten setten.¹⁶⁰

161.

Vander stadt vrye marckten

Item, die stadts Leeuwarden vrye marckten sullen iaerlicx gehouden wordden ende ingaen op tyden ende stonden hiernaes gescreuen.

162.

Die veedemarckt, dat is die beestemarckt, salmen holden voir Sincte Marcus twee daigen in April, dat is Georgi Martiris et Militis.

163.

Item, Sancta Margaretemarckt ende tot Sincte Matheusmarcket ellick acht daegen voir ende acht daegen nae, mit allen vryheeden ende preuilegien gelijk van older gewoonten behoirt te onderhouden, doch dat die marcket nyet dan acht daighen sal duyren, ende alsdan salmen het cruys nederleggen ende ghien meer vremde luyden voortdoen.¹⁶³

164.

Van ghien arrestacie inde vrye mercke te doen

Item, men sall ghiene becommer oft arrestacie doen noch toelaeten inden vryen marckten, ten^a waere van saecken, die binnen der stadt inden merckten geschieden ende opgelecht wordden.¹⁶⁴

^aIn het MS, volgorde der fol. fautief.

165.

Vande stadts wekemarct te houden opten Saterdag

Item, des stadts Leeuwarden wekemarckt salmen holden des Saterdaeghs ende sall ingaen des Vrydaegs tot vespertijt ende duyrende des Saterdaegs alhiel.¹⁶⁵

166.

Item, ende dat alle Saterdaghen oft anderen daegen, alst wekemerckt is, sullen ghien vremde luyden copen enige goede, die van buyten te merckt wordden gebrocht, voer thien vren, by pena van twee olde schilden.¹⁶⁶

167.

Van misdaden ende fechtlijcken saecken off ander mishandel

Item, misdaden van fechtlijcken saecken off ander mishandel, daer in die drye vrye marckten geschien ende op die weeckmarcket, salmen straffen ende corrigeren by dobbelde pena ende boet, ende breder tot des Raets bedencken, nae dat die misdaden groot ofte cleyn geschien mochten.¹⁶⁷

168.

Vande ghiene, die de vrye marckten nyet baten

Item, alle de gheene, daer der Keyserl. Maiest. ofte stadts Leeuwarden openbaer vyanden zint, als vredebrekers, straetschenders, zeerouers, moordenaeren ende dieuen, ende voorts alle die gheene, die hoer lyff verboert hebben, den seluen mach der marckten vryheeden nyet helpen noch baeten.¹⁶⁸

169.

Van dienstboden te gewinnen

Item, soe wie dat enighe dienstboden winnen, het zij knechten off maeghden, ende

dryuen dan den boden sonder redelijcke oirsaecke vuyt hoeren diensten, die sullen den boden dat volle loon, daerom zij gehuyrt zijn, toe gheuen schuldich wesen.¹⁶⁹

170.

Van boden, die vuyt hoeren dienste ghaen

Waert oick dat die boden vuyt hoere dienst sonder redelijcke oirsaecke off sonder oirloff gingen, sullen zij dat voll loon alhiel, dat zy verdienen solden, opleggen ende betaelen, ende inden dienste nyet wolden comen, soe sullen zij dat halue loon toe gheuen schuldich wesen; ende alsoe wederomme ter contrarije manier, oft yemande den dienstbouden in hoere gehuyrde dienst nyet wolden nemen, sullen zij hoere dat halue loon op toe leggen schuldich wesen.¹⁷⁰

171.

Van byder nacht moort off wopen toe roepen

Item, wie dat des nachts moort ofte wopen roept oft anders buurgeruft maectt buyten nootsaecken in zijns selues off in eens anders huys off opter straeten off op de stadtswaeck, die verbroeckt twee older schilden ende tot breder des Raets bedencken naeder saecken gelegenhuyt.¹⁷¹

172.

Van dobbelen ofte andere auentuerlijcke spelen

Item, alle dobbelen^a ende andere auentuerlijcke spelen om gelt wordden verboden, daeromme soe waer datmen dobbelen laet ende sulcx bevindet ofte vernemet in enigen [huys], die huysheere, soe vaecken alst geschiet ende bevonden wort, verboert een oldt schildt ende die spelers verbroecken gelijcker pene.¹⁷²

^aIn MS staat "spelen".

173.

Van spoelgelden ghien recht te doen

Item, men sal voirtaen nyemant recht doen van enigen saecken, daer die eene den anderen eysschet van spoelen off van boeuerije, hoe die genoemt moeghen wesen.

174.

Noch van gelt opt spelen toe lienen, ende soe wie den anderen van sodaene schulden ofte saecken als voirscreuen mit recht aenspraecke, dyen salmen ghien andtwort gheuen, ende een oldt schildt toe verboert te hebben.¹⁷⁴

175.

Vande stadts vuytbuyren

Item, alle die vuytgesetene naebuurs, soe buyten der stad Leeuwarden geseten zijn ende inden drye Prochiekercken binnen der stad voirs. behoerende, die sullen staen onder beuell ende gehoorsamheyte van recht ende Raet der stad Leeuwarden, ende zij zullen hoere zwetta, dycken ende dammen, hemrick ende hemrickslooten, soe alst hem luyden toe maecten beuolen wort, goet ende herich onderhouden, by alsulcker pena, soe vanden schouwer daerop ordineert wort, toe verboeren ende tzelue ter stontd vuyt toe richten.

176.

Van mishandlinge ende fechtlijcken saecken off anderen gebreken, soe buyten der [stadt] inde stadts vryheyden geschien

Item, alle mishandlinge van fechtlijcken saecken off anderen gebreken, daer buyten

der stadt inder stadts vryheeden geschien, die sullen van Recht ende Raet der stadt Leeuwarden corrigiert ende gestrafft wordden naeder saecken gelegenthey, ende Sal die Raet twee mannen daertoe ordineren ende stellen om allen excessen ende gebreken aen toe brengen, eenen op dat Nylandt ende eenen op dat Oldtlandt.¹⁷⁶

177.

Vanden twee ordineerde beuelhebbers, die op alle gebreeke schouwinge zulen doen
Item, soe sullen alle jaeren twee off drye vanden Raet deputeert wordden, om mit den twee ordineerden beuelhebbers opde gebreken schouwinge te holden, soe vaecken des van nooden is ende den huysluyden beuolen wort, opde zwette, dycken, dammen, zylen ende zijlroeden ende anderen wateringhen toe besien^a, datze guedt ende herich zijn, ende den ongehoirsamen ter stondt zijn pena aff te nemen tot exempelen eens anders.

^aDe woorden "toe besien" in MS tusschen ().

178.

Vanden twee ordinierte beuelhebbers opt Nij- ende Oltlandt, om die selue vuytbuiren altijd in Keyserl. Maiest. eede ende plicht toe holden

Item, die twee ordinierte beuelhebbers oppet Nylandt ende Oltlandt sullen altyt den Geswoeren inden seluen vuytbuiren onder den drye Prochien geseten schriftlijcken, verteyckenende ende den Raet ouergeuen, indyen zij daer willen wonen ende der Keyserl. Maiest. ende Moghenthey etc. onsen gnedichsten Heren hulde, plicht ende eyde doen, gelijk die borgers ende inwoners van Leeuwarden.

Boek IX

179.

Vande schade, die aende stadts geschutt ofte artellerie mochte geschien
Item, soe wie dat an stadts geschut, bussen, busseraeders off busseladen off andere artellerie enige schade ende hinder doet, dergelijcken an stadts wachthuysen etc. die sullen sodane schade betalen ende daer bouen^a in pena van vier older schilden veruallen wesen.

^aHet woord "bouen" uit P.B. II. fol. 365. v. -

180.

Ende oft yemande dat geschut vernagelde, ende daerouer bevonden off hem ouergewesen^b gedaen te hebben verbuert vyfftich older schilden.

^bP.B. II. fol. 365 v.: ofte bewesen worde.

181.

Ende, in voirder des Raets bedencken nae achtunge der personen ende gelegenthey des tyts^c, van oirloge oft van vrede, ten waere dat by Keyserl. Maiest. onsen gnedichsten Heeren etc. Stadtholder etc. die saecke criminelijcken gerecht solde wordden, twelck tot zijn genade belieuen sall staen.

^cHet woord "tyts" uit P.B. II. fol. 366.

182.

Van schaden, dijen den anderen nijet te doen in houen, vruchten offte cruyden ende dyergelike

Item, het is oick geordineert, dat nyemant den anderen enige scade sal moeten doen

in hoouen van vruchten ofte cruyden toe ontnemen bydes Raets ernstige straffinge, sullen daertoe den clager sulcke schaden gedaen moeten betalen, ende den seluen artijckel salmen gelijk achten ende holden vanden ghenen, die den lantluyden van hoeren vruchten opten velde staende als besunder van erweten ende bonen off anderen vruchten beschadigen, vanden acker ongeirloft toe ontnemen.¹⁸²

183.

Van schatten, die van diuersche amptluyden geschien, waermede zij veel luyden beschamen

Item, het is oick ordineert wt sonderlingen saecken, dat ghiene amptluyden, het zij smeden, timmerluyden, metzeleers off andere amtluyden, woe die moegen wesen, den luyden moeten schatten off gelt affeysschen midts dat zij den luyden op huere wercken bier gebieden, om alzoe gelt te schatten, waerduer dickmaels guede mannen, geestelick ende waerlijck, bescaemt wordden, by pena van enen olden schilt. Ende salmen dissin artyckel in gelycker manieren vanden hooyluden die den luyden oick plegen to schatten, achten ende holden by pena als voirs.

184.

Vande timmerluyden, dat, waer zij timmeren, die spanen nyet sullen moegen nemen

Item, het is oick vuyt zekere oirsaecke voer guet aengesien, dat de timmerluyden nijet sullen enige spaenderen noch anderen cortlingen oft stucken, groot noch cleyn, tot hueren huysen moegen dragen, by pena een olden schilt, ten waer dat bij contract waer toegelaten vanden gheenen, daer die timmeragije doet.

185.

Van dat nyemants nae thien wren tzaunts sonder lanteerne off mit geweer opter straten ghaen

Sal oick nyemant mit eenige geweer oft zonder lanteerne nae thien wren tzaunts byde straeten ghaen, by verboernisse van dat gheweer ende peen van een olden schilt, doch altijt nemende acht opte personen.

186.

Vande pollicien, vande die gheene, die daertoe geordiniert sullen wordden, den eedt te doen

Item, tis oick geordiniert om dese voirscreuen pollicien toe onderhouden, dat die gheene, die daertoe geordiniert wort, sijn eedt sall doen omme zijn officium oprecht toe bedienen sonder enige simulacie ofte onderscheyt van personen.

187.

Van dat nijemants die gheene, die geordiniert sullen wordden, sal mogen iniurieren

Item, om te bet desse voirs. pollicien toe onderhouden, ist dat yemandt, die dit officium van desse voirs. pollicien exerceert, mit woirden iniurieert ofte tzelffde behindert, dat hy tzelffde nyet mach exerceren, sal verboert hebben bouen dordonnancie, soe vaecken als yemants daertegens duet, VI olde schilden.

188.

Van dat nijemants mit mesluycken oft anders mit gewalt dit sal behinderen

Item, indyen yemande mit mesluyck ofte anders mit gewalt tot boesheit sulcx behinderde, sal verboeren, soe vaecken alsset geschiet, bouen die ordinancie twee olde schilden.

189.

Item, indyen yemande den officiers, mits hy desse pollicien exerceerde, gewonde, sall verboert hebben, soe vaecken sulcx geschiede bouen die ordinantie, zoe voel die ordonnantie inholdt.

190.

Item, ten eynde dat nyemande vanden officiers der pollicien beswaert sullen wordden, sullen zie moghen comen voirden Borgermeisters ende Raet, daer die saecke sommeerlijcken sullen verstaen ende sullen daerinne gesschien laeten, soot behoeren sall.

Noten

1 L.art. 40. - B.1455. art. 41 - B.1479. art. 47. - S.art. 200. - Fr.B.art. I. S. art. 8. -A. art. 28.

2 L.art. 40. - B.1455. art. 41 - B.1479. art. 47. - S.art. 200. - Fr. S. art. 8.

3 B. 1455. art. 34. - B. 1479. art.40 - S. art. 145. - St. artt. 29, 144. - A. art. 5. - E. 1465. art. 8 - Gr. B. VI. artt. 4, 9.

4 B. 1455. art. 32. - B. 1479. art. 38. - S. art. 144. - Fr. S. art. 10. - St. art. 145. - A. art. 5. - E. 1465. art. 8. - Gr. B. VI. art. I. B. IX. art. 50.

5 B. 1455. art. 35. - B. 1479. art. 41. - S. art. 142. - St. art. 61. - E. 1418. art. 10 - E. 1465. art. 8. - Gr. B. VI. art. 9.

6 B. 1455. art. 33. - B. 1479. art. 39.

7 B. 1455. art. 33. - B. 1479. art. 39.

8 B. 1455. art. 33. - B. 1479. art. 39.

9 Gr. B. VI. art. 2.

10 Gr. B. VI. art. 7.

11 B. 1455. art. 37. - B. 1479. art. 60. - S. art. 60. - St. art. 97. Pr. art. 6.

13 Gr. B. VI. art. 9.

15 B. 1455. art. 32. - B. 1479, art. 38. - S. art. 144. - E. 1418. art. 10 - Gr. B. IX. art. 50

16 L. art. 142.

17 Fr. S. art. II.

18 B. 1455. art. 43. - B. 1479. art. 49. - S. art. 204. - Fr. S. art. II.

19 B. 1455. art. 43. - B. 1479. art. 49. - S. art. 204. - Fr. S. Art. II.

20 L. art. 24. - B. 1455. art. 99. - B. 1479. art. 114. - S. artt. 205. 208. - Fr. S. art. II.

21 B. 1455. art. 99. - B. 1479. art. 114. - S. art. 205. - Fr. S. art. II.

22 B. 1455. art. 99. - B. 1479. art. 114. - S. art. 205.

23 S. art. 208.

24 L. art. 20. - B. 1455. art. 101. - B. 1479. art. 116. - S. artt. 207. 208. - St. Art. 18.

25 B. 1479. art. 144. - S. artt. 239. 240. - Gr. B. VIII. art. 41.

26 B. 1455. art. 105. - B. 1479. art. 124. - S. art. 2II.

27 B. 1455. art. 105. - B. 1479. art. 124. - S. art. 2II

28 S. art. 218.

29 L. art. 35. - S. art. 219.

30 B. 1455. art. 100. - B. 1479. art. 115. - S. art. 206. - Fr. S. art. II. - St. art. 17.

33 B. 1455. art. 102. - B. 1479. art. 117. - S. artt. 212, 213, 214

34 B. 1455. art. 102. - B. 1479. art. 117. - S. artt. 214

35 L. art. 29. - s. art. 210.
36 L. art. 42. - B. 1455. art. 103. - B. 1479. art. 118. - S. art. 216.
37 S. art. 223.
39 L. artt. 62, 63. - B. 1479. art. 119. - S. art. 221.
40 L. Artt. I, 2. - B. 1455. art. 41. - B. 1479. art. 47. - S. art. 200. - Fr. B. art. I. S. art. 8. - A. art. 28.
42 L. art. 36.
49 L. art. 140. - Gr. B. V. art. 37.
50 Gr. B. V. art. 38.
53 B. 1455. art. 107. - B. 1479. art. 126. - S. art. 200.
54 S. art. 220.
62 L. art. 39. - B. 1479. art. 119. - S. art. 221.
63 L. art. 39. - B. 1479. art. 119. - S. art. 221.
64 S. artt. 82, 83.
66 Gr. B. VII. art. 5.
67 Gr. B. VII. art. 5.
70 B. 1455. art. 57. - B. 1479. art. 67. - S. art. 84. - St. art. 14. - Gr. B. VII. art. II.
71 Gr. B. VII. art. II. B. IX. art. 58
72 B. 1455. art. 58. - B. 1479. art. 68. - S. art. 148
73 A. art. 2
74 St. art. 8
76 St. art. 8. - A. art. 4
77 L. artt. 82, 146. - S. art. 86. - Gr. B. VII. art. II
79 S. art. 80
80 B. 1455. art. 21. - B. 1479. art. 25. - S. art. 63
81 B. 1455. art. 22. - B. 1479. art. 26. - E. 1465. art. 21
82 L. art. 146. - B. 1455. art. 12. - B. 1479. art. 14. - S. artt. 12. 86
84 L. art. 125. - B. 1455. art. 48. - B. 1479. art. 54. - S. artt. 176. 197
85 B. 1455. art. 48. - B. 1469. art. 54. - S. art. 177
86 B. 1455. art. 50. - B. 1479. art. 56. - S. art. 177.
87 S. artt. 181. 195.
88 L. art. 166. - S. art. 178.
90 Gr. B.V. art. 54.
98 B. 1479. art. 120. - S. art. 222. - E. 1465. art. 22
99 L. art. 104. - Fr. B. art. 12. - A. art. 8.
102 Fr. S. art. 9
103 E. 1465. art. 20.
104 L. art. 99. - Fr. B. art. 12. - A. art. 8.
108 S. art. 152. - Gr. B. V. art. 44
109 S. art. 153
120 S. art. 165
125 L. art. 84. - S. art. 197. - E. 1465. art. 13
131 E. 1465. art. 17
132 L.M. art. 6. - B. 1455. art. 43. - B. 1479. art. 49. - S. art. 204. Fr. M. art. 3. - St. art. 78. Pr. art. 22. - A. art. 8. - E. 1465. art. 23.
137 Gr. B. III. art. 44
138 Gr. B. III. art. 45
140 L. art. 49.
142 L. art. 16.
143 L. art. 146. - St. artt. 37, 38, 39, 40. - Gr. B. III. art. I.B.VII. art. 20

146 L. artt. 77, 82, 143. - S. art. 86. - S. artt. 37, 38, 39, 40. - Gr. B. III. art. I. B. VII. art. 20
152 St. art. 135. - Gr. B. IX. art. 33
154 L. art. 151
157 B. 1455. art. 38. - B. 1479. art. 44. - s. art. 59. - Fr. B. art. 2
160 B. 1455. art. 23. - B. 1479. art. 27. - S. art. 66. - St. art. 30. Pr. art. 27. - Gr. B. VI. art. 26.
163 L.M. art. I. - B. 1455. art. 54. - B. 1479. art. 63. - S. art. 171. - Fr. B. art. 3. - Gr. B. IX. art. 45.
164 Fr. B. art. 3.
165 B. 1455. art. 55. - B. 1479. art. 66. - S. art. 174. - Fr. M. art. I.
166 L. art. 88. - S. art. 178.
167 B. 1455. art. 55. - B. 1479. art. 66. - S. artt. 103, 174. - Gr. B. IX. art. 24.
168 L. M. art. 8. - B. 1479. art. 64. - S. art. 172
169 B. 1455. art. 46. - B. 1479. art. 52. - S. art. 170. - Gr. B. VIII. art. 40
170 B. 1455. art. 46. - B. 1479. art. 52. - S. art. 170. - St. artt. 107. 10 Gr. B. VIII. artt. 39. 46.
171 B. 1455. art. 95. - B. 1479. art. 110, - S. art. 157. - E. 1465. art. 9
172 B. 1455. art. 87. - B. 1479. art. 102. - S. art. 155. - Fr. B. art. 13. - E. 1465. art. 10. - Gr. B. VIII. artt. I. 4.
174 B. 1455. art. 87. - B. 1479. art. 102. - S. art. 156
176 Gr. B. IX. art. 28
182 B. 1455. art. 94. - B. 1479. art. 108. - S. art. 167. - Gr. B.V. art. 40